

Ђорђе Н. Петровић

Богословија Светог Саве, Београд

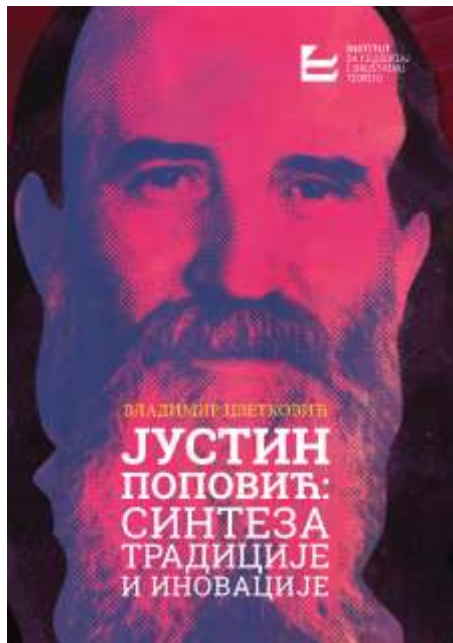
Међународни центар за православне студије, Ниш

e-mail: georgen.petrovich@gmail.com

ВАЖНО ДЕЛО О ЈУСТИНУ ПОПОВИЋУ

(Владимир Цветковић, *Јустин Поповић: синтеза традиције и иновације*, Београд:
Институт за филозофију и друштвену теорију, 2021, 492 стр.)

Кроз историјско-богословски преглед био-библиографије Јустина Поповића, писац на јединствен начин анализира прихватање аве Јустина као богослова, философа и светог. Институт за филозофију и друштвену теорију објављује рад професора Владимира Цветковића 2021. године у Београду као једну од најобимнијих и најисцрпнијих студија прожету последњим истраживањима и библиографским референцама о ави Јустину у штампи. Садржај књиге која досеже до скоро 500 страница, потврђује десетогодишњи рад писца који упознаје богословку и академску јавност са детаљима животног дела једног од највећих богослова прошлог века. Кога заправо упознајемо у монографији *ЈУСТИН ПОПОВИЋ: СИНТЕЗА ТРАДИЦИЈЕ И ИНОВАЦИЈЕ*: писца овог дела или онога о коме писац износи податке, став и објективни утисак? У чему се заправо састоји јединственост овог дела?

Шест међусобно прожимајућих целина, заједно са узорима и утицајима на аву Јустина, откривају одјек прихватања његовог животног дела нарочито после смрти:

1) Живот и дело – Уводно поглавље отвара историјско-политичку сцену у којој ава Јустин узраста. Хронолошки пресек записаног рада аве Јустина простире се на преко преко 30 000 страница кроз Сабрана дела у 23 тома и Житија Светих у 12 томова.

2) Јустин као Еванђеоски богослов – Аутор описује аву Јустина кроз различите топле боје (маштовито изражено на спољним корицама књиге) осликавајући на тај начин његово енциклопедијско знање, али и занимање за богословље, философију, поезију и уметност. Уметност односно умеће да изрази најлепше одлике Хришћанске вере у Православној Цркви, ава Јустин на освежавајући начин дочарава предањску науку Писама и изучавање Писама која, према речима аутора, нема за циљ проширивање знања из библистике, текстуалне и књижевне критике или библијске археологије, већ претендује на сазнање сопственог назначења и хришћанског животног пута. Ава Јустин неретко подсећа на спасоносну искуственост Библије. Иако је дискутабилно да ли Библија даје одговор на сва питања, ипак пружа могућност за сазнање најважнијег, за човека најкориснијег одговора. Ава Јустин чврсто истиче егзистенцијалну важност Библије: „Све што треба овоме свету и људима и њему – Господ је казао у Светом Писму. На сва питања Он је у њему дао одговоре... Не нађеш ли одговор у Светом Писму на неко своје питање, значи да си, или поставио бесмислено питање, или ниси умео читати Свето Писмо и из њега ишчитати одговор.“ Значај Писама јесте поистовећење текста са Христом будући да иста о Њему говоре. Христос међутим, није поистовећен Писмима, већ тајанствено продужен у Цркви.

Значај Писма открива се у тајни Богооваплоћења као двоједан догађај: 1) Христос, пуноћа Писама, показа нам какав је заправо, Бог на начин док страда на Крсту као човек ради спасења човека и спасења света, али исто тако 2) Христос јесте о *εσχατος* *Αδύμ* или због недостатка бољег превода, прави (истински) човек по коме свако задобија могућност да истински постоји као човек. Оваполоћење је најинтимнији догађај који на тајанствен начин у Цркви постаје доживљај са-оваплоћења Христу. Према речима аве Јустина, у Оваплоћењу, Христос је постао човечански, наш, а у Цркви односно у Евхаристији постаје транс-субјективно наш.

Капитални допринос аве Јустина подробно описан у Догматици и Житијама Светих, исход је изучавања Писама и кроз лични опит истог. Свети (и светитељи) су пример проживљавања Догмата односно Писама. Они су потврда остварене могућности човека да постане „живо, ходеће Јеванђеље.“ Управо кроз Библију општење са Светом Тројицом у Христу задобија првенствено место у богословљу аве Јустина. Професор Цветковић препознаје свеобухватност Писама не само, условно речено, као биографију Бога, колико опис искуства сваког човека у општењу са Богом.

3) На трагу великог учитеља: Николај Велимировић – Аутор испитује директан утицај владике Николаја на аву Јустина нарочито у међуратном периоду, како кроз његов лични однос са својим учитељем тако и кроз списе владике Николаја насталих у том раздобљу. Аутор кроз читаво поглавље сведочи богословље једне помесне Цркве у лицима подвижника и најсветлијих учитеља после светог Саве. Једна од изразитих тема овог поглавља је историјат схватање Цркве кроз национални идентитет, потребу за новим промишљањем о Цркви, критику национализма и нова српска еклисиологија. У оквиру поменутих наслова, аутор указује на конструкцију Европе и контранаратив владике Николаја који осликава модерну Европу на основу три стуба идентитета: индивидуализма, рационализма и хуманизма. Конструктивна критика премодерне, али и модерне Европе долази из пера великог учитеља аве Јустина, владике Николаја, философа, богослова, пре

свега светитеља Православне Цркве. Николај обзнањује очигледно, можда не довољно очигледно за своје савременике, а то је затамљено лице старог континента. Затамљено лице Европе у духовном смислу, постаје видно нарочито у Западној Европи, како у Римокатоличкој цркви, тако и Протестантским деноминацијама.

Највише вредности, пре свега хришћанске вредности на којима је Европа изграђена и за коју се иста борила (пре свега на Православном Истоку у доба Византије и Турског ропства), постале су непрепознатљиве због три стуба новог поистовећивања. Стари континент – јесте извитоперено лице Латинске вере и културе. Три поменућа стуба свакако заслужују детаљну историјско-философску обраду и упоредну богословску критику. Због недостатка простора или потребе да изведе аргументе у вези са претходним до краја, аутор охрабрује читаоца на додатно изучавање одређених наслова у библиографским одредницама позивајући на критичко преиспитивање тврдње о новом изгледу Европе. Занимљиво је да сличне ставове владике Николаја по питању европског изгледа, дели ава Јустин. На трагу великог учитеља сусрећемо тако и великог ученика, аву Јустина, који на освежавајући поглед у историју кроз културу сећања и кованицу *философија живота*, изнова отвара страницу вечног смисла времена (историје) проживљену у светотајинско-врлинском животу Цркве.

У последњим страницама поглавља под насловом Светосавље, православље и хришћански универзализам, аутор потврђује да међуратни период обележава највеће стваралаштво у историји српске религијске философије и богословља. Управо у овом периоду светских питања и светских сукоба, Црква је подарила учитеља и ученика који следејући примеру архиепископа Саве, лишавају сваку националну па и универзалну примесу која Јеванђељски није утемељена или искуствено потврђена.

4) Јустин као богослов синтезе – Интезивно религијско-философско поглавље привлачи највише пажње у овој студији. Неопатристичка синтеза и Руска религијска философија, као две водеће синтагме у методологији рада аве Јустина, представљају један вид артикулације духовног опита аве Јустина у академским категоријама. Исте су послужиле за одговор на питање лица (личности) којим је ава Јустин трагао кроз лични подвиг. У потрази за стварношћу истинског лица, ава Јустин није био задовољан нити ограничен Христовим учењем колико Његовим лицем, извором љубави: „Личност је могућа једино љубављу и у љубави.“ Љубав као синоним за Бога и најважнија особина човека, тј. суштина човека, отвара пут истинског познања на коју нас аутор подсећа кроз једне од првих студија аве Јустина под насловом *Проблем личности и познања по учењу Светог Макарија Египатског*. Ава Јустин у трећем тому Догматике изражава да је пут познања Бога као и пут познања човека оличен (ипостазиран) у Христу: „Такав је наш пут: почињемо од Беспочетног и завршавамо Бескрајним. И наш почетак и наш завршетак су у Богу Логосу. Не само наш, него целокупне творевине.“ У наставку поглавља, неколико поднаслова детаљно образлажу аргументе претходне тврдње: Интегрално или „живо“ сазнање, Богочовек и богочовештво, Богочовек унутар Христологије и Сотериологије, Свејединство и саборност и други.

5) Јустин као екуменски богослов – Ово поглавље отвара не толико историјат поимања термина екуменизам колико употребу у делима аве Јустина. Рани ставови који датирају од Оксфордске тезе преко критике западног хришћанства, па до критике папства и благонаклоности према Англиканцима, нуде широку лепезу аргумената који су се кроз време само допуњавали, не и мењали, управо због околности у којима се налазила Православна Црква и богословље Цркве. Рани радови аве Јустина на тему екуменизма, темеље се на скици за касније радове: „Екуменизам Богочовечанске Истине је срце Богочовечанског=православног екуменизма, који је увек Ипостас Богочовека Христа“. Аутор наводи богословске радове аве Јустина на пољу екуменизма кроз низ расправа

философско-идеолошке позадине историјског односа Православне Цркве са Римокатолицима и Протестантима. Подсећајући се на политичку стварност у Југославији, пре свега као изазов на екуменском нивоу, увидећемо ништа мање исту стварност као могућу платоформу која за циљ поставља јединство Цркве – јединство свих цркава са једном (једином) Црквом. Српска национална идеја и екуменизам налазе могуће решење за заједничко постојање кроз Светосавље. Политичко задобија стварност мистичног, тј. црквеног и екуменског уколико је духовни тон народа, политике или друштвених система усклађен са Христовим Јеванђељем. Ава Јустин у једном тексту упућеном свештенству сматра да је православно и светосавски: „Свештеник, првосвештеник је духовни вођ народа и као такав припада целом свету; стога и изван сваке партије, изнад сваког режима на висинама вечних народних светиња и идеала.“ Аутор подсећа на један Богочовечански или православно екуменизам који стоји уместо (анти)хуманистичког екуменизма и кроз неколико упоредних јединица детаљно анализира следеће теме: извор о учешћу православних у екуменском покрету, међуправославни односи, као и писма о екуменизму и научни допринос. Такође, аутор указује на настанак књиге Православна Црква и екуменизам и на претходно издат синопсис (Запис о екуменизму). Без обзира на екуменизам који долази из правца Рима, Женева или Цариграда, аутор тврди да би екуменски скупови требало да остану простор или место на којем православно богослови сведоче Истину православне Цркве. Наводећи аву Јустина, аутор потврђује обавезу *истиновања* говорећи да једино кроз „дијалог у Истини“ може да се успостави „дијалог љубави.“ Ако је Екуменизам предмет (циљ) читавог света, свих светова, онда је у језгру Екуменизма питање Еклисиологије, питање Христове Цркве, никада надцркве или неке хуманистичке организације.

б) Рецепција Јустина Поповића у новијој српској и иностраној академској јавности – Последње поглавље нарочито растеже богословску мисао аве Јустина као неизбежну референцу у новијој српској и иностраној академској јавности. Зашто је животно стваралаштво генијалног писца и надахнутог говорника Цркве још увек савремено? Зашто би домаћу науку или ван граница земље, традиционалне културе и Православне Цркве, требало да дотиче питање једног српског монаха? Одговор као и свеопшти утисак који оставља ава Јустин, пролази кроз условно четири временска раздобља. Први период јесте прва деценија по престављењу аве Јустина 1979. године, која је обележена бригом његових ученика за писано наслеђе свог учитеља. Најближи ученици, међу којима и потоњи професори Богословског факултета СПЦ у Београду, објавили су скоро двадесет Јустинових наслова. Тако је започет проглас његовог научног вредновања изван академских кругова.

Поред сведочанстава и личног познавања Јустина од стране његових савременика, објављени радови свакако представљају почетак конструктивног разматрања у научној сфери. Упознавање Јустина кроз његова дела, нарочито у другом периоду, који писац обележава у времену од почетка 1990. године до 2000. године, отворило је низ контраверзних студија које тумаче Јустин идеолошки и тако сужавају његову мисао и дело у границама историјско-политичких догађаја поменутог периода на просторима бивше Југославије.

Трећи период представља критички осврт и издавање сабраних дела аве Јустина до 2009. године. Овај период изучавања аве Јустина, као и два претходна, темеље се на искуству и академском доприносу његових ученика, између осталих митрополита Амфилохија (Радовића), а нарочито владике Атанасија (Јевтића). Аутор оправдано издваја допринос професора Богдана Лубардића који уводи Јустин из прекритичког у критичко доба.

Четврти период који бележи бројне радове (магистарске и докторске) узраста у једну Међународну конференцију под називом: „Мисао и мисија Светог Јустина Поповића“. Одлика овог првог међународног догађаја у част аве Јустина, према речима аутора и ко-организатора скупа, обзнањује не подвојеност између домаће и иностране рецепције или једне панегиричке, а друге изразито критичке, већ стварање заједничке рецепције која избегава идеолошке интерпретације Јустиновог дела. Управо овај период отвара могућност упознавања аве Јустина не само у оквиру локалног богословља, него све-православног и хришћанског широм света. Четврти период упознавања са Јустином, стоји пред нама свечано, засигурно и неминовно, кроз ову студију.

Уместо препоруке за нови рад професора Цветковића, намеће се услов за препознавање значаја светог философа и богослова Цркве. Тај услов налази се у подвижничком узору аве Јустина на почетку његовог академског пута у делима раних црквених отаца, нарочито Светог Макарија Египатског и Светог Исака Сиријског. Ава Јустин ништа мање подражава један подвижнички живот. Такав став не иде само у прилог монашком завету, нити ограничава подвиг као једну изборну категорију погодну за монахе. Подвижничко искуство је заправо животни пут који сваког Боготражитеља и човекотражитеља уводи у највећи подвиг искуственог знања Оваплоћеног, тј. Страдално-васкрслог Христа.

Јединственост пишевог излагања аве Јустина као лице синтезе традиције и иновације, огледа се и у свеобухватности академске грађе, како у српском говорном подручју, тако и кроз радове на другим језицима. Писац преноси историју интерпретације кроз различите периоде док доказује потребу подробнијег читања односно пожељних студија на тему ава Јустин. Кроз личне закључке и поређења са научним ставовима многобројних истраживача, писац „заједно са“ ава Јустином ишчитава његов текст. Парадоксално, али не и контрадикторно, аутор исто тако позива на критику, реконструкцију или деконструкцију мисли да би изнова вратио читаоца на поновни разговор са главним јунаком свог дела. Писац не ограничава лице аве Јустина као протагонисту једног правца богословља. Иако ава Јустин можда недовољно дотиче све поре важности богословља, онда сигурно оставља неизбрисив траг у богословском одговору на најпотребнија питања у највишем научном достигнућу. Ава Јустин је канонизовани свети, заправо једини свети професор Универзитета у Београду, који приступа науци кроз богословље и богословствујући. Ава Јустин, академски учитељ и учитељ Цркве, једино у Духу Светом препознаје истинску науку. Кроз етички опит православне философије, како ава Јустин наглашава у свом предговору Догматике, долазимо до науке Духа Светог, а тако и вечних истина о Богу, свету и човеку. Кроз општење Бога са светом долазимо до искуственог језика – Богословља – науке над наукама. Исход таквог општења оставља спасоносне последице за човека и читаву творевину.

Нови наслов професора Владимира Цветковића захвално и критички спознаје историју тумачења аве Јустина и представља незаменљиву библиографску грађу за сваког студента, професора или религиозног туристу. Постепеност научних истраживања кроз мултидисциплинарне методе и преиспитивања личних утисака аутора, постављају здраву основу за тврдњу да је животна дело аве Јустина заједно са владиком Николајем Велимировићем највећи допринос у историји богословља у Србији после Светог Саве. Ава Јустин јесте продужетак светоотачког Предања Цркве који заслужује поновно разматрање како у Православном богословљу тако и у хришћанском животу и науци уопште. Највише препоруке и безрезервно упућивање на *ЈУСТИН ПОПОВИЋ: СИНТЕЗА ТРАДИЦИЈЕ И ИНОВАЦИЈЕ* професора Цветковића, оправдава позив да се научним категоријама приступи упоредо и кроз становиште богословља – кроз животна дело аве Јустина Поповића.